
JUGOSLAVIJA I POLJSKA: VEZE I MEĐUSOBNI ODNOSI U XX VEKU

Međunarodni tematski zbornik radova

urednici

Dr Bojan B. Dimitrijević

Prof. dr hab. Andrzej Zaćmiński

Dr Nebojša Stambolija



Beograd 2022

JUGOSŁAWIA I POLSKA: ZWIĄZKI I WZAJEMNE STOSUNKI W XX WIEKU

Międzynarodowa praca zbiorowa

pod redakcją

Dr Bojana Dimitrijevicia

Prof. dr hab. Andrzeja Zaćmińskiego

Dr Nebojšy Stamboliji



Belgrad 2022

YUGOSLAVIA AND POLAND. CONNECTIONS AND MUTUAL RELATIONS IN THE XX CENTURY

International thematic collection of papers

editors

Dr Bojan B. Dimitrijević

Prof. dr hab. Andrzej Zaćmiński

Dr Nebojša Stambolija



Belgrade 2022

SADRŽAJ

PREDGOVOR	13
JAROSŁAW DURKA Kraljevina SHS po mišljenju poljskih konzervativaca i njihovih medija u periodu 1918-1921.....	19
ALEKSANDAR LUKIĆ Srpski republikanci o stvaranju Druge Poljske Republike	29
BOJAN SIMIĆ Jugoslavenski parlamentarci u Poljskoj juna 1933.....	45
LJUBINKA ŠKODRIĆ Poljsko-jugoslavenska antanta štampe 1929–1939.....	57
KATARZYNA GRYSIŃSKA-JARMUŁA „Poljsko-jugoslavenski pregled“ (1934-1939). Jugoslavenska problematika na stranicama časopisa.....	71
ZDZISŁAW BIEGAŃSKI Kongres poljsko-jugoslovenskog prijateljstva, Poljska, 26. april-3. maj 1931.....	83
PIOTR GOŁDYN Poljsko-jugoslavenska konvencija o kulturnoj i prosvetnoj saradnji iz tridesetih godina XX veka	99
TOMASZ JACEK LIS Jugoslavija i njeni stanovnici u poljskim dnevnicima i pismima u međuratnom periodu.....	107
IVANA PANTELIĆ, DRAGOMIR BONDŽIĆ Julije Benešić kao delegat Ministarstva prosvete pri Poslanstvu Kraljevine Jugoslavije u Varšavi 1930-1938.....	121
RADE RISTANOVIĆ, MARKO B. MILETIĆ Invazija na Poljsku – Aprilski rat u Jugoslaviji 1941: komparativna analiza.....	141
RADOSAV TUČOVIĆ Domaće policijske formacije pod okupacijom u Drugom svetskom ratu: sličnosti i razlike pojava oblika u Generalnom guverneru Poljske (1939-1945) i okupiranoj Srbiji (1941-1944)	163
MARIO JAREB Zločin u Katynskoj šumi i hrvatsko-američki forenzičar dr. Eduard Luka Miloslavić (Edward Lucas Miloslavich).....	177
RATOMIR MILIKIĆ Prilozi za proučavanje srpsko-poljskih odnosa u Drugom svetskom ratu kroz memoarsku građu na srpskom jeziku.....	193
JACEK TEBINKA Poljska i Jugoslavija u politici velikih sila od Jalte do Potsdama. Sličnosti i razlike.....	215
MAJA LUKANČIĆ U potrazi za legitimitetom: strategije legitimacije jugoslovenske i poljske komunističke vlasti (1944–1948).....	229

ALEKSANDAR RAKONJAC

„Između velikih političkih želja i realnih ekonomskih mogućnosti“:
Jugoslavensko-poljski privredni odnosi (1945–1949).....241

NIKOLA MIJATOV

Socijalistički sport između Jugoslavije i Poljske (1945–1953).....255

VLADIMIR LJ. CVETKOVIĆ

Poteškoće u vezi sa repatriacijom Poljaka iz Jugoslavije 1946. godine.....267

MAREK GRZEGORZ ZIELIŃSKI

O Jugoslaviji 1955. godine u novinskim izveštajima učesnika poljske delegacije
Saveza omladine Poljske: Irene Ribčinske i Eligiuša Lasote.....283

ALEKSANDAR V. MILETIĆ

Od Strazbura do Šklarske Poremb. Milovan Đilas na osnivanju Informbira.....299

SLOBODAN SELINIĆ

Slavisti iz Poljske na seminarima srpsko-hrvatskog jezika
u Jugoslaviji pedesetih i šezdesetih godina 20. veka.....311

ANDRZEJ ZAĆMIŃSKI

Poljska civilna obaveštajna služba u Jugoslaviji 1949–1973.325

BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ

Kako je UDBA pratila poljski Trgovinski biro u Zagrebu 1958–1964?341

PAWEŁ WAWRYSZUK

Odjeci Drugog vatikanskog sabora. Katolička crkva u Poljskoj i Jugoslaviji 1965–1970.359

MIOMIR GATALOVIĆ

Jugoslavenska percepcija Šestog kongresa Poljske ujedinjene radničke partije 1971.375

IVANA DOBRIVOJEVIĆ TOMIĆ

Planiranje porodice u Jugoslaviji i Poljskoj. Sličnosti i razlike393

NENAD Ž. PETROVIĆ

Kriza u Poljskoj 1980–1982. godine i politika Jugoslavije411

NEBOJŠA STAMBOLIJA

Jugoslavensko-poljski odnosi 1988. godine427

MILUTIN ŽIVKOVIĆ

Pobratimsko-prijateljski gradovi: Kragujevac, Bidgošć i Bjelsko Bjala (1971–1991)443

BARBARA MARIA GAWĘCKA

Retrospektivna izložba Marine Abramović „The Cleaner / Do Czysta”
u medijskom izveštavanju463

ANETTA GŁOWACKA-PENCZYŃSKA

„Smisao naroda nije uzajamna borba i međusobno uništavanje“.
Jovan Pavle II o konfliktu na Balkanu475

JELENA JOVANOVIĆ SIMIĆ

Franc Grejer (Franciszek Groër, 1887–1965),
osnivač Katedre pedijatrije i Dečije klinike Medicinskog fakulteta u Beogradu489

NATAŠA MILIĆEVIĆ, ŽANETA ĐUKIĆ PERIŠIĆ

Ivo Andrić i Poljska511

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	13
JAROSŁAW DURKA Królestwo SHS w optyce polskich konserwatystów i ich organów prasowych w latach 1918-1921.....	19
ALEKSANDAR LUKIĆ Serbscy Republikanie o powstaniu II RP.....	29
BOJAN SIMIĆ Parlamentarzyści jugosłowiańscy w Polsce w czerwcu 1933 r.....	45
LJUBINKA ŠKODRIĆ Polsko-jugosłowiańska Ententa Prasy 1929-1939.....	57
KATARZYNA GRYSIŃSKA-JARMOŁA Problematyka jugosłowiańska na łamach „Przeglądu Polsko-Jugosłowiańskiego” (1934-1939).....	71
ZDZISŁAW BIEGAŃSKI Kongres Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej w Polsce (26 kwietnia – 3 maja 1931 roku).....	83
PIOTR GOŁDYN Polsko-jugosłowiańska konwencja o współpracy kulturalno-oświatowej z lat trzydziestych XX wieku	99
TOMASZ JACEK LIS Jugosławia i jej mieszkańcy w polskich pamiętnikach i listach w okresie międzywojennym....	107
IVANA PANTELIĆ, DRAGOMIR BONDŽIĆ Julije Benešić jako delegat Ministerstwa Oświaty w Ambasadzie Królestwa Jugosławii w Warszawie 1930-1938	121
RADE RISTANOVIĆ, MARKO B. MILETIĆ Wojna obronna Polski 1939 – Wojna kwietniowa w Jugosławii 1941: analiza porównawcza	141
RADOSAV TUCOVIĆ Krajowe formacje policyjne pod okupacją w czasie II wojny światowej: podobieństwa i różnice w wyglądzie w Generalnym Gubernatorstwie (1939-1945) i okupowanej Serbii (1941-1944)	163
MARIO JAREB Zbrodnia w Lesie Katyńskim a chorwacko-amerykański kryminalistyk dr Eduard Luka Miloslavić (Edward Lucas Miloslavich)	177
RATOMIR MILIKIĆ Wkład w badanie stosunków serbsko-polskich w czasie II wojny światowej poprzez pamiętniki w języku serbskim	193
JACEK TEBINKA Polska i Jugosławia w polityce mocarstw od Jałty po Poczdam. Podobieństwa i różnice	215
MAJA LUKANC W poszukiwaniu legitymizacji. Strategie legitymizacji władz komunistycznych Jugosławii i Polski (1944-1948).....	229

ALEKSANDAR RAKONJAC

„Między wielkimi życzeniami politycznymi a realnymi możliwościami gospodarczymi”:
jugosłowiańsko-polskie stosunki gospodarcze (1945-1949)241

NIKOLA MIJATOV

Socjalistyczny sport między Jugosławią a Polską (1945-1953)255

VLADIMIR LJ. CVETKOVIĆ

Problemy związane z repatriacją Polaków z Jugosławii w 1946 r.267

MAREK GRZEGORZ ZIELIŃSKI

Obraz Jugosławii w 1955 r. w relacjach prasowych uczestników polskiej delegacji
Związku Młodzieży Polskiej: Ireny Rybczyńskiej i Eligiusza Lasoty283

ALEKSANDAR V. MILETIĆ

Od Strasburga do Szklarskiej Poręby. M. Djilas na spotkaniu założycielskim Kominformu299

SLOBODAN SELINIĆ

Sławiści z Polski na serbsko-chorwackich seminariach językowych
w Jugosławii w latach 50. i 60. XX wieku311

ANDRZEJ ZAĆMIŃSKI

Polski wywiad cywilny w Jugosławii 1949-1973325

BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ

Jak Jugosłowiańska Służba Bezpieczeństwa monitorowała
Polskie Biuro Handlowe w Zagrzebiu 1958-1964?341

PAWEŁ WAWRYSZUK

Echa Soboru Watykańskiego II. Kościół katolicki w Polsce i Jugosławii w latach 1965-1970.....359

MIOMIR GATALOVIĆ

Jugosłowiańska percepcja VI Zjazdu PZPR w 1971 r.375

IVANA DOBRIVOJEVIĆ TOMIĆ

Planowanie rodziny w Jugosławii i Polsce. Podobieństwa i różnice393

NENAD Ž. PETROVIĆ

Kryzys w Polsce 1980-1982 a polityka w Jugosławii411

NEBOJŠA STAMBOLIJA

Stosunki polsko-jugosłowiańskie w 1988 roku427

MILUTIN ŽIVKOVIĆ

Blizniacze miasta partnerskie: Kragujevac, Bydgoszcz i Bielsko Biała (1971-1991)443

BARBARA MARIA GAWĘCKA

Retrospektywna wystawa Mariny Abramović „The Cleaner / Do Czysta”
w świetle przekazów medialnych463

ANETTA GŁOWACKA-PENCZYŃSKA

„Powołaniem narodów nie jest wzajemna walka i wyniszczanie się wzajemne”.
Jan Paweł II wobec konfliktu na Bałkanach475

JELENA JOVANOVIĆ SIMIĆ

Franciszek Groër (1887-1965), założyciel oddziału pediatrii
i kliniki dziecięcej na Wydziale Lekarskim w Belgradzie489

NATAŠA MILIĆEVIĆ, ŽANETA ĐUKIĆ PERIŠIĆ

Ivo Andrić i Polska511

CONTENTS

PREFACE	13
JAROSŁAW DURKA The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the view of Polish conservatives and their press organs 1918-1921.....	19
ALEKSANDAR LUKIĆ Serbian Republicans on the Creation of the Second Polish Republic	29
BOJAN SIMIĆ Yugoslav parliamentarians in Poland during June 1933.....	45
LJUBINKA ŠKODRIĆ Polish-Yugoslav Entente of Press 1929-1939.....	57
KATARZYNA GRYSIŃSKA-JARMUŁA Yugoslav Issues in 'Polish-Yugoslav Review' in the period 1934-1939.....	71
ZDZISŁAW BIEGAŃSKI The Polish-Yugoslav Friendship Congress, Poland, April 26 th -May 3 rd 1931	83
PIOTR GOŁDYN Polish-Yugoslav Treaty on Cultural and Educational Cooperation from the 1930s	99
TOMASZ JACEK LIS Yugoslavia and its inhabitants in Polish diaries and letters in the interwar period.....	107
IVANA PANTELIĆ, DRAGOMIR BONDŽIĆ Julije Benešić as a delegate of the Ministry of Education at the Embassy of the Kingdom of Yugoslavia in Warsaw 1930-1938	121
RADE RISTANOVIĆ, MARKO B. MILETIĆ Invasion of Poland 1939 - April War in Yugoslavia 1941: A comparative analysis	141
RADOSAV TUČOVIĆ Domestic police formations under occupation in the Second World War: similarities and differences of the manifestations in the General Governorate of Poland (1939-1945) and occupied Serbia (1941-1944)	163
MARIO JAREB Katyn Forest Massacre and Croatian-American forensic expert Dr. Eduard Luka Miloslavić (Edward Lucas Miloslavich)	177
RATOMIR MILIKIĆ Contributions to research into Serbian-Polish relations during the World War II illustrated by samples of Serbian Émigré Publishing	193
JACEK TEBINKA Poland and Yugoslavia in the politics of the great powers from Yalta to Potsdam. Similarities and differences	215
MAJA LUKANC In Search of Legitimacy: Legitimation Strategies of the Yugoslav and Polish Communist Authorities (1944-1948)	229

ALEKSANDAR RAKONJAC

"Between Great Political Desires and Real Economic Possibilities":
Yugoslav-Polish Economic Relations (1945-1949)241

NIKOLA MIJATOV

Socialist sport between Yugoslavia and Poland (1945-1953)255

VLADIMIR LJ. CVETKOVIĆ

The difficulties regarding the repatriation of Poles from Yugoslavia during 1946267

MAREK GRZEGORZ ZIELIŃSKI

The Image of Yugoslavia in 1955 in the Press Relations of the Participants of the Polish
Delegation of the Polish Youth Association: Irena Rybczyńska and Eligiusz Lasota.....283

ALEKSANDAR V. MILETIĆ

From Strasbourg to Szklarska Poręba. M. Djilas at the founding meeting of the Cominform299

SLOBODAN SELINIĆ

Slavists from Poland at Serbo-Croatian language seminars
in Yugoslavia in the 1950s and 1960s311

ANDRZEJ ZAĆMIŃSKI

Polish civilian intelligence in Yugoslavia 1949-1973.325

BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ

How the Yugoslav Security Service monitored
the Polish Merchant Bureau in Zagreb 1958-1964?341

PAWEŁ WAWRYSZUK

Echo of the Second Vatican Council. Catholic Church in Poland and Yugoslavia, 1965-1970.....359

MIOMIR GATALOVIĆ

The Yugoslav Perception of the Sixth Congress of the Polish United Workers' Party in 1971.....375

IVANA DOBRIVOJEVIĆ TOMIĆ

Family Planning in Yugoslavia and Poland. Similarities and Dissimilarities393

NENAD Ž. PETROVIĆ

The crisis in Poland 1980-1982 and politics in Yugoslavia411

NEBOJŠA STAMBOLIJA

Yugoslav Polish relations in 1988427

MILUTIN ŽIVKOVIĆ

Sister-friendly cities: Kragujevac, Bydgoszcz and Bielsko-Bjala (1971-1991)443

BARBARA MARIA GAWĘCKA

Marina Abramović's retrospective exhibition "The Cleaner / Do Czysta" in media coverage.....463

ANETTA GŁOWACKA-PENCZYŃSKA

'Vocation of nations is not fight against each other and together destroying'.
John Paul II towards Balkan conflicts475

JELENA JOVANOVIĆ SIMIĆ

Franciszek Groër (1887-1965), founder of the Pediatrics Department
and the Children's clinic at the Faculty of Medicine in Belgrade489

NATAŠA MILIĆEVIĆ, ŽANETA ĐUKIĆ PERIŠIĆ

Ivo Andrić and Poland511

JUGOSLOVENSKI PARLAMENTARCI U POLJSKOJ JUNA 1933.*

APSTRAKT: U radu se na osnovu arhivske građe, objavljenih izvora, jugoslovenske i poljske štampe analizira poseta predstavnika jugoslovenske Skupštine i Senata Poljskoj koja se desila juna 1933. Prati se desetodnevni put jugoslovenskih parlamentaraca kroz Poljsku, njihove aktivnosti i manifestacije koje su im priređene u čast. Posebna pažnja posvećena je izjavama koje su predstavnici obe strane tom prilikom dale, kao i utiscima koji su jugoslovenski predstavnici poneli iz Poljske. U drugom delu rada analizira se pisanje štampe obeju država o ovoj poseti. Na kraju osvrnućemo se i na uzvratnu posetu poljskih parlamentaraca Jugoslaviji septembra iste godine.

KLJUČNE REČI: Jugoslavija, Poljska, jugoslovensko-poljski odnosi, štampa, parlamentarna delegacija

Odnosi između Kraljevine SHS/Jugoslavije i Republike Poljske nisu predstavljali prioritet ni za jednu od dve države u međuratnom periodu. Na to je delom uticala situacija u tadašnjoj Evropi, politika dveju država, a u prilog bližim odnosima nije išla geografska udaljenost i činjenica da zemlje nisu imale zajedničkih granica. Ipak, ti odnosi su postojali i ponekad su bili i dinamični, međusobnih poseta je bilo, pa i onih iz vrha izvršne i zakonodavne vlasti.¹ Saradnja je tokom dvadesetih počela i na kulturnom polju, a krenulo je osnivanje jugoslovensko-poljskih društava u obe zemlje.² Prvo je

* Članak je nastao kao rezultat rada u Institutu za noviju istoriju Srbije koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS a na osnovu Ugovora o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada NIO u 2021. godini br. 451-03-9/2021-14/200016 od 5. 2. 2021.

¹ Najznačajnija monografija vezana za poljsko-jugoslovenske odnose u međuratnom periodu Anna Garićka, *Polska-Jugosławia 1934-1939. Z dziejów stosunków politycznych* (Wrocław/Warszawa/Kraków/Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1977). Neki od novijih pregleda jugoslovensko-poljskih odnosa u međuratnom periodu: Milan Gulić, „Odnosi između Kraljevine SHS/Jugoslavije i Republike Poljske (1919–1939). Pogled iz Beograda“, *Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku*, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Dragomir Bondžić, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Beograd, Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgość, 2015), 55–73; Srđan Mićić, „Poljska u jugoslovenskoj spoljnoj politici tokom 30-ih godina XX veka“, *Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku*, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Dragomir Bondžić, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Beograd, Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgość, 2015), 75–91.

² Više o saradnji u oblasti kulture i prosvete u periodu između dva rata videti: Dragomir Bondžić, „Prosvetna, naučna i kulturna saradnja Kraljevine SHS/Jugoslavije i Poljske između dva svetska rata“, *Jugoslavija i Poljska u XX veku*, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Paweł Wawrzeszyk, (Beograd: Institut za

osnovano u Beogradu 1922, a zatim su sledila i druga. U martu 1930. došlo je do osnivanja Lige poljsko-jugoslovenskih društava. U prvoj polovini 30-ih godina ta organizacija imala je deset centara u Jugoslaviji i nešto manje u Poljskoj.³

U ovom radu reč će biti o susretima parlamentarnih delegacija dve zemlje. Jedan od takvih događaja desio se sredinom 1933. i predstavlja jednu važnu epizodu u odnosima dve pretežno slovenske zemlje u godini dolaska nacista na vlast u Nemačkoj. U prvoj polovini navedene godine desile su se određene „predradnje“ koje su utabale put jugoslovenskoj parlamentarnoj delegaciji. Prvo je poljski poslanik Vladislav Ginter-Švarcberg u nekoliko navrata organizovao čajanke u poslanstvu i na njih pozivao predstavnike Skupštine i Senata.⁴ Nakon toga usledila je poseta Tadeuša Diboskog koji je bio potpredsednik Poljsko-jugoslovenskog odbora u Sejmu i predsednik Poljsko-jugoslovenske lige u Varšavi. On je početkom maja održao predavanje na Kolarčevom univerzitetu o Poljskoj, njenoj unutrašnjoj i spoljnoj politici. Prilikom svog boravka u Beogradu Diboski je u ime poljskih parlamentaraca pozvao jugoslovenske kolege da posete Poljsku.⁵ Treba napomenuti da je u to vreme u Beogradu gostovala i poljska operna pevačica Vanda Verminska koja je tom prilikom dobila Orden Svetog Save.⁶

Nije trebalo dugo da se poziv poljske strane prihvati i poseta ostvari. Tokom juna 1933. jedna delegacija jugoslovenskih parlamentaraca boravila je u Poljskoj. Ona se sastojala od 24 člana, 19 skupštinskih poslanika i pet senatora.⁷ Na čelu delegacije bio je ministar bez portfelja Grga Anđelinović, što je poseti dalo određeni zvaničan karakter iako ona to formalno nije bila.⁸ Prilikom izbora delegacije gledalo se da budu zastupljene sve banovine u Kraljevini Jugoslaviji. Boravak je trajao deset dana, a parlamentarci su putovali vozom i

savremenu istoriju, Beograd/Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgošć/Društvo istoričara Srbije Stojan Novaković, 2017), 97–114.

³ Tomasz Jacek Lis, „Delatnost Lige Poljsko-jugoslovenskih društava u međuratnom periodu“, *Jugoslavija i Poljska u XX veku*, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Paweł Wawrystuk, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Beograd/Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgošć/Društvo istoričara Srbije Stojan Novaković, 2017), 116–117.

⁴ Władysław Günter Schwarzburg (1885–1974) bio je poljski diplomata koji je doktorirao filozofiju na Sorboni. Bio je poslanik u Beogradu od juna 1931. do maja 1935. a kasnije je službovao u Atini (1936–1942) i Norveškoj (1942–1945).

⁵ Светозар Томић, *Са пута југословенских парламентарца по Пољској*, (Београд: Штампарија и књиговезница „Зора“, 1935), 40.

⁶ Bondžić, *Prosvetna, naučna i kulturna saradnja Kraljevine SHS/Jugoslavije i Poljske između dva svetska rata*, 111.

⁷ Članovi jugoslovenske delegacije koja je posetila Poljsku juna 1933. bili su senatori Fran Novak, Momčilo Ivković, Svetozar Tomić, Fran Kukuljević-Sakcinski i Petar Đirlić, kao i poslanici Grga Anđelinović, Kosta Kumanudi, Velizar Janković, Kosta Popović, Nikola Preka, Bogumil Vošnjak, Dragoljub Jevremović, Ante Kovač, Salih Balić, Dimitrije Popović, Ljudevit Pivko, Mihailo Živančević, Nikola Kešeljević, Đorđe Parabućki, Dragutin Kostić, Omer Kajmanović, Milivoje Perić, Dragiša Stanojević i Fedor Nikić.

⁸ Budislav Grgur Anđelinović (1886–1946) bio je advokat, publicista i političar. Bio je ministar građevine (1928), poslanik u Pragu i Beču, ministar bez portfelja (1932–1934) i ministar za fizičko vaspitanje naroda (1934). Tokom dvadesetih godina bio je poslanik u Narodnoj skupštini a senator od 1935. Više o Anđelinoviću videti: *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, (Beograd/Zagreb: Institut za savremenu istoriju/Hrvatski institut za povijest/Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, 2016), 48–50.

obišli više poljskih gradova i to sledećim redosledom: Krakov, Gdinja, Torunj, Lođ, Varšava, Poznanj i Katovice. U svim gradovima na dočeku su učestvovala civilna vlasti, a ponegde i vojne. Poljska strana imala je dva komiteta za doček: počasni koji je sastavljen od političkih ličnosti i radni koji su činili članovi Poljsko-jugoslovenske parlamentarne lige.

Wypożyczenie pisma u sprzedawcy jest nadużyciem!

Dzisiejszy numer zawiera **40** stron i kosztuje **35** groszy, gdyż obejmuje: a) **KURYER LITERACKO-NAUKOWY** oraz b) **SPECJALNY DODATEK TYGODNIOWY, ilustr. fotograficznie**

Cena dla Czechosłowacji: za numer codzienny Kc. 0,90, za numer niedzielny z dodatkami Kc. 1,20.

Cena numeru w Krakowie: 35 gr.	Nał. poczt. opl. gotówką.	Wydanie czwarto	PRENUMERATA WYNOSI: W Krakowie bez odliczenia zł. 2,-- W Krakowie z odliczeniem zł. 2,60 W Brajku „ „ „ „ „ zł. 7,60 Zagranicą „ „ „ „ „ zł. 11,50
---------------------------------------	---------------------------	-----------------	--

ILUSTROWANY KURYER CODZIENNY

Założyciel i Naczelny Redaktor **Marjan Dąbrowski**

Kraków, Włocławek L. 1.

Decyzję Redakcji przysięga: w przedpłatki i subskrypcji od górn. 1-3 po południu

Konto P. K. O. **400.200.**
Konto gromad. Bank Gosp. Kraj. Kraków

ODDZIAŁY:

WARSZAWA, Krak. Prezydencja 9, tel. 551-00, 551-01 i 551-02.	GÓRKA, ul. Świątyniana, tel. 15-78.	MIĘDZYSZCZE, Działowa 11, tel. 11-08.
POZNAŃ, św. Marcin 48, tel. 17-22.	ŁÓDŹ, Rynekowa 1. 8, telefon redakcyj. 40-25.	KATOWICE, Marjańska 1, tel. 5-22.
BYDGOSZCZ, ul. Głaska 14, Hotel pod Orłem, tel. 15-28.	Łódź, ul. Ś. Józefa, 41-28.	WILNO, Wileńska 26, tel. 14-83 i 466.
TORUŃ, ul. Prezydencka 26, tel. 223, biuro F. Buzyl.	BYDŹ, ul. WIELKOPOLSKA, ul. 3 Maja 226.	NOBY GÓRCE, Jagiellońska 50, tel. 94.
	ŁÓDŹ, ul. Piotrkowska 50, tel. 147-04.	ZAKOPANE, Kasprowki, telefon 377.

Rok XXIV. Kraków, poniedziałek 12 czerwca 1933. Nr. 161.

Na powitanie Gości jugosłowiańskich.

W dniu dzisiejszym przewodniczący komisji Rzeszypospolitej grono parlamentarystów jugosłowiańskich z marszałkami obojga państw, aby posiedzić dzisiaj w naszym kraju i zająć się kwestią bardecką, serdecznie witamy i pomóżmy kolegom intelektualni obywateli państwa słowiańskich.

Kraków, 12 czerwca.

Wieloletni pokolewni, że oto zacieśniają się węzły przyjaźni z Jugosławiją, że zbliżają się ku sobie konsolidujące się na wieloletni węzły i rozróżnienia, dwa państwa wyczerpanej Słowianizacji.

Odrodzenie i zjednoczenie — oto analogia losów obywateli narodów, rozumajemy się wzajemnie w oczy.

siłami obecnego stanu rzeczy. Polska i Jugosławija mają w tej kwestii jasno i wyraziste oznaczone miejsce. Siła obok siebie, ramie przy ramieniu i współpracując na zasadach tych samych zasad i tych samych podatków prawnych.

Przez przeszłych lat kilkanaście, które

W klubie ryzykiem posiadają ci, którzy myśleli o sobie po naszym stronie i nieobcym okiem patrzy na granice Jugosławii. Znajdowanie w jednym klubie obywateli państw, świadomością nas, że takimi kimś istnieją, oblika tych, którzy uważają się, poza jego ramiami i jednakże mają powody do dumy.



Krół Jugosławii Aleksander I.



Centrum Biogrodzkiego wąwozu i gmach Teatru Nor, (na lewo), oraz pomnikiem Ś. Mikołaja. Marjanek skrzypkowy, Kościuszkowski.



Marjanek skrzypkowy, Kościuszkowski.

Kakav je značaj pridavan poseti govori i to da je jugoslovenskim parlamentarcima priređen doček odmah po dolasku na poljsku teritoriju. Prilikom ulaska voza u stanicu Zebzidovice (Zebrzydowice) svirana je jugoslovenska himna. U odboru za doček bili su doktor Tadeuš Dibovski ispred Poljsko-jugoslovenske lige i Jan Valevski ispred Sejma i Senata.⁹

⁹ Zanimljivo da je Tadeuš Dibovski nakon okupacije Poljske u septembru 1939. emigrirao u Kraljevinu Jugoslaviju i ubrzo potom umro na teritoriji današnje Slovenije.

Očekivano, s obzirom da je bio aktivan ministar, Anđelinović je najviše obraćao u ime delegacije, a takođe i u dogovoru sa ostalima delegirao govornike. Treba napomenuti da nije bilo prevodioca već da se govorilo isključivo na poljskom i „srpsko-hrvatsko-slovenačkom“ jeziku. To je kod nekih članova delegacije podgrejalo nade da bi u budućnosti slovenski narodi mogli komunicirati slovenskim jezicima bez korišćenja stranih.

Prilikom posete Gdini u čast jugoslovenskih parlamentaraca odlučeno je da jedno pristanište dobije ime Jugoslovenski kej.¹⁰ O značaju mesta za Poljsku nakon pose- te jedan jugoslovenski predstavnik je zapisao: „Poljska bez Gdinje ne može da živi. To su njena vrata za vezu sa svetom, njena pluća za samostalan politički i ekonomski život“.¹¹ U Varšavi delegaciji se priključio i predsednik jugoslovenske skupštine Kosta Kumanudi sa još nekoliko predstavnika jugoslovenskog parlamenta.¹² U svom govoru on je naglasio da poseta nije ni „slučajna“ ni „banalna formalnost“ već da je bila „diktovana razlozima dubokim i u isti mah srdačnim i osećajnim“.¹³ Jugoslovenske predstavnike odvojeno su primili predsednik poljske republike Ignacije Mościcki,¹⁴ ministar spoljnih poslova Jozef Bek i predsednik Sejma Kazimir Švitalski.¹⁵ Stalno prisutan bio je i Vaclav Makovski, pot- predsednik Sejma i predsednik poljske grupe Poljsko-jugoslovenskog parlamentarnog odbora.¹⁶ U Varšavi je jugoslovenska delegacija položila venac na grob Neznanog junaka. Parlamentarcima je priređena svečana večera i u jugoslovenskom poslanstvu u Varšavi čiji je domaćin bio poslanik Branko Lazarević, a prisustvovali su joj brojni poljski zvanič- nici poput predsednika vlade Januša Jendžejeviča i poznatog političara Valeri Slaveka.¹⁷ Lazarević je inače bio u poljskoj prestonici od 1929. i u njoj će ostati sve do 1935.¹⁸ Tokom

¹⁰ „Parlamentarzyści jugosłowiańscy w Gdyni i o Gdyni“, *Polska Zbrojna*, 15. 6. 1933, 4; „Југословенски парламентарци у Пољској“, *Политика*, 16. 6. 1933, 4.

¹¹ Томић, *Са пута југословенских парламентарца по Пољској*, 14.

¹² Kosta Kumanudi (1874–1962) bio je jugoslovenski pravnik i političar. Tokom karijere bio je ministar fi- nansija (1921–1922), ministar unutrašnjih poslova (1922), gradonačelnik Beograda (1926–1929) i predse- dnik Skupštine (1932–1935). Bio je član Demokratske stranke i čovek odan kralju Aleksandru.

¹³ „Значајне здравице г. Свитаљског и г. Куманудиа у Варшави“, *Политика*, 22. 6. 1933, 4.

¹⁴ Ignacy Mościcki (1867–1946) po obrazovanju hemičar bio je predsednik Poljske od 1926. do 1939. što ga čini predsednikom sa najdužim stažom u istoriji Poljske. Posle smrti Pilsudskog 1935. bio je jedan od dva najmoćnija čoveka u državi. Drugi svetski rat proveo je u emigraciji u Švajcarskoj gde je i umro.

¹⁵ Kazimierz Świtalski (1886–1962) je bio jedan od bliskih saradnika maršala Pilsudskog i učesnik Majskog puča 1926. U međuratnoj Poljskoj obavljao veliki broj važnih funkcija među kojima i premijer (1929), predsednik Sejma (1930–1935), vojvoda krakovski (1935–1939). *Polska Niepodległa, Encyklopedia PWN*, (Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008), 157.

¹⁶ Waclaw Makowski (1880–1942) je bio profesor prava i ministar pravde (1922, 1926). Tokom tridesetih bio je poslanik i senator, a zabeleženo je da je bio poslednji predsednik Sejma pre nemačke okupacije Polj- ske 1939. Bio je jedan od autora poljskog ustava iz 1935.

¹⁷ Walery Stawek (1879–1939), poljski političar, vojnik i bliski saradnik maršala Pilsudskog. U prvoj polovini tridesetih bio je tri puta predsednik vlade a tokom 1938. i predsednik Sejma.

¹⁸ O Branku Lazareviću i njegovoj delatnosti u Varšavi videti: Milan Gulić, „Југословенске кралјевске дипло- mate у Пољској 1919–1939.“, Југославија и Пољска у XX веку, Међународни тематски зборник радова са конференције Југословенско-пољски односи у XX веку, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Paweł Wawryszak, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Beograd/Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgość/Društvo istoričara Srbije Stojan Novaković, 2017), 62–66.

posete jugoslovenska delegacija često se susretala sa predstavnicima vladajuće grupacije u Sejmu BBWR (u prevodu Nepartijski blok za saradnju sa vladom) a neke svečane večere održavane su u njihovim prostorijama.

Powitanie parlamentarzystów jugosłowiańskich w Krakowie



Poseta je protekla u prijateljskoj i srdačnoj atmosferi. Jugoslovenska delegacija je posetila i fabriku veštačkog đubriva Mošćice u blizini Krakova nazvanu po predsedniku, najstariji rudnik soli u Evropi Vjelicku, kraljevski dvor na Vavelu u Krakovu, druge zamke i znamenitosti Poljske. U govorima održanim tom prilikom istaknuto je da se radi o prvom bližem upoznavanju parlamentaraca obe zemlje i da ono može doprijeti većem približavanju Poljske i Jugoslavije. U vreme boravka u Lavovu proslavljena je i desetogodišnjica Poljsko-jugoslovenske lige. U to ime jedna ulica u tom gradu dobila je ime Gundulićeva ulica.¹⁹ U izveštaju jugoslovenskog ministarstva spoljnih poslova pominje se zaključak da je delegacija „oduševljeno“ primljena u Poljskoj, a da je u više navrata naglašavano da oba naroda imaju želju „da sačuvaju ono što imaju“ i „da tuđe neće ali svoje ne daju“.²⁰ Takve tvrdnje samo su produbile osećaj jedinstva kod delegacije koji je poticao od zajedničkog slovenskog porekla. Ipak, tokom posete mogli su se čuti i disonantni tonovi. Prilikom boravka u Katovicama, vojvoda Gornje Šlezije istakao je svoje žaljenje što politiku Male Antante vodi Beneš, a ne jugoslovenski ministar. Odgovor koji je dobio od Anđelinovića bio je da se politika te organizacije vodi sporazumno i da je ne vodi jedna ličnost.²¹ Važno je napomenuti da je ova poseta pala u momentu kada je poljska strana želela približavanje Maloj Antanti protiv direktorijuma velikih sila, a nakon objavljivanja italijanskog projekta o Četvornom paktu. Ipak,

¹⁹ Arhiv Jugoslavije (AJ), zbirka Centralni Pres-biro (38), fascikla 51, jedinica opisa 119, Nedeljni izveštaj dopisnika CPB-a iz Varšave od 25. 6. 1933.

²⁰ *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1933. годину*, књига IV, пр. Нада Петровић, Јелена Ђуришић, (Београд: Архив Југославије, 2009), 214.

²¹ Томић, *Са пута југословенских парламентарца*, 37–38.

ta tendencija nije dugo trajala jer je već početkom naredne godine usledilo potpisivanja nemačko-poljskog Pakta o nenapadanju, pa je došlo do zahlađenja odnosa između Poljske i članice Male Antante Čehoslovačke.²²

Zvanični izveštaj sa puta po Poljskoj sastavio je jugoslovenski senator Svetozar Tomić, predsednik Nezavisnog kluba senatora u jugoslovenskom parlamentu.²³ Autor je smatrao da je njegova dužnost da o utiscima iz Poljske podnese neku vrstu referata radi „što boljeg upoznavanja Poljske i njenih današnjih ekonomskih i političkih prilika“. U izveštaju je naglašeno da je pre puta postignut dogovor da se u zvaničnim govorima izbegava politika već da se akcenat stavi na izjave u bratskom i prijateljskom duhu. Pomenuti izveštaj prvo je pročitao u klubu senatora (29. 7. 1933), a kasnije je i štampan. U verziji namenjenoj široj publici publikovanoj 1935. dodat je i kraći deo koji govori o političkoj, demografskoj i ekonomskoj situaciji u Poljskoj. Ti podaci su u kratkim crtama jugoslovenskom čitaocu pružale jasnu sliku o političkom sistemu i kako funkcioniše ta slovenska država na severu. Štampana verzija imala je 44 stranice teksta. Tomićev utisak koji je preneo u svoj izveštaj bio je da su od Poljaka dočekani „prijateljski, bratski i slovenski“. On je zaključio da su domaćini posetu shvatili i više „no bratsku i slovensku“, već je ona za njih bila „političko-zvanična“.²⁴ Tomićev izveštaj do u detalje opisuje sve što su parlamentarci videli i čuli u Poljskoj, s jedne strane donosi zvanične statističke podatke, a s druge beleži svoje lične utiske. Ono što je autor želeo da naglasi štampano je masnim slovima. Posebno ga je dirnuo patriotski duh poljske školske omladine što je kod njega probudilo nadu da bi se njihov program mogao kopirati i u slučaju jugoslovenskih škola. Nema sumnje da su pohvale na račun domaćina i zemlje iznesene u tom izveštaju mogle samo pozitivno da utiču na slušaoca i čitaoca u Jugoslaviji.

Praćenje posete jugoslovenskih parlamentaraca unapred je bilo pripremano. Centralnu ulogu od jugoslovenskih predstavnika u Poljskoj imao je dopisnik Centralnog Pres-biroa, nezvaničnog ministarstva propagande Kraljevine Jugoslavije, u Varšavi.²⁵ Dužnosti dopisnika u inostranstvu bile su brojne i kompleksne. Od njih se zahtevalo da budu u potpunosti na raspolaganju jugoslovenskom poslanstvu u državi u kojoj službuju. I pored navedenog, dopisnik je zadržavao određenu samostalnost u radu. Ostale dužnosti koje je imao bile su: pregled listova i publikacija na poverenom mu području, referisanje u Poslanstvu o tome, reagovanje na nepovoljna pisanja u oblasnoj štampi, pomoć u izradi demantija i sličnih akata, uspostavljanje veza između Poslanstva i redakcija listova, plasiranje što većeg broja članaka i napisa koji bi afirmativno govorili o Jugoslaviji i na-

²² Srđan Mičić, *Poljska u jugoslovenskoj spoljnoj politici tokom 30-ih godina XX veka*, 80.

²³ Svetozar Tomić (1872–1954) je diplomirao na istorijsko-geografskom odseku Velike škole u Beogradu. Dugo radio kao prosvetni radnik. Za senatora imenovan je kraljevim ukazom iz 1932. U Senatu se isticao radom na brojnim zakonodavnim projektima. Više o Tomiću videti: *Senatori Kraljevine Jugoslavije*, 307–309.

²⁴ Томић, *Са пута југословенских парламентарца*, 3–4.

²⁵ Pored Varšave CPB je imao svoje dopisnike u inostranstvu u Londonu, Parizu, Berlinu, Ženevi, Rimu, Sofiji, Pragu, Pešti, Bernu, Beču, Atini, Bukureštu i Vašingtonu. O strukturi i delatnosti ove ustanove videti: Бојан Симић, *Пропаганда Милана Стојадиновића*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2007), 79–103.

ravno, redovno izveštavanje o svemu centrale u Beogradu. Imajući u vidu sve navedene zadatke, za dopisnika je od izuzetnog značaja bilo poznavanje situacije u državi u kojoj se nalazio, naročito ključnih ljudi u vlasti i redakcijama listova. Da bi to postigao dopisniku je bilo neophodno određeno iskustvo, dugogodišnji staž u jednoj zemlji, uz naravno, dobro poznavanje jezika. Za njih je pored pobrojanih aktivnosti bila neobično važna i tzv. nevidljiva propaganda. Ona se sastojala u njihovim naizgled svakodnevnim aktivnostima, posetama redakcijama, restoranima, kafanama, razgovorima sa ljudima, davanju informacija koje formalno nemaju zvaničan karakter. Takva delatnost u zavisnosti od umešnosti i talenta dopisnika mogla je dati mnogo veće rezultate od uobičajenih aktivnosti. Oni su praktično neprekidno bili u vezi s centralom pismeno, telefonom i šifrovanim telegramima, u zavisnosti od hitnosti i važnosti vesti.

Navedene dužnosti imao je i dopisnik iz poljske prestonice. Na tom mestu je još od maja 1930. bio Vlastimir Mareš. On je bio dugogodišnji saradnik poljskih listova i odlično je poznao poljski jezik. U isto vreme bio je i dopisnik jugoslovenske Agencije „Avala“.²⁶ Mareš je odmah po primljenom naređenju stupio u akciju. Komitet Poljsko-jugoslovenske antante štampe održao je posebnu sednicu na kojoj im je dopisnik dostavio materijal koji su trebalo da koriste u delovanju.²⁷ Ovaj Komitet se potom obratio svojim potkomitetima u Poljskoj sa ciljem da se poseti dâ što veći publicitet. Rezultati tog delovanja bili su vidljivi u opširnom i pozitivnom pisanju poljske štampe o kojoj će kasnije biti reči. S druge strane, Mareš je bio u direktnoj vezi sa poljskom telegrafskom agencijom PAT (Polska agencja telegrafyczna)²⁸ kojoj je takođe davao neophodne informacije o jugoslovenskoj delegaciji.²⁹ Iskustvo rada sa poljskom štamptom, brojni kontakti koje je tokom godina stekao, kao i dopisnikovo poznavanje jezika, sigurno su pozitivno uticali da se ispune očekivanja centrale u Beogradu vezano za izveštavanje o poseti jugoslovenske delegacije.³⁰

Jugoslovenska i poljska štampa redovno su izveštavali o boravku jugoslovenskih parlamentaraca u Poljskoj. O njemu se pisalo uglavnom pozitivno i u prijateljskom duhu. Najčešće izvor jugoslovenskih listova iz Poljske bila je telegrafska agencija PAT. Najviše prostora poseti dali su vodeći beogradski listovi *Vreme* i *Politika* koji su pružali

²⁶ Srđan Mičić, „Jugoslovensko poslanstvo u Varšavi između dva svetska rata“, *Jugoslavija i Poljska: odnosi u XX veku*, ur. Momčilo Pavlović, Andrzej Začmiński, Nebojša Stambolija, (Beograd: Institut za savremenu istoriju/Institut za istoriju i međunarodne odnose, Bidgošć, 2019), 109.

²⁷ Više o ovoj organizaciji osnovanoj u Varšavi 1929. u radu koleginice Ljubinke Škodrić „Poljsko-jugoslovenska antanta štampe 1929–1939.“ u ovom zborniku.

²⁸ Poljska telegrafska agencija (PAT) je osnovana decembra 1918. i funkcionisala je u zemlji do okupacije 1939. a kasnije postaje agencija poljske vlade u egzilu. Više o agenciji: Bojan Simić, *In the Spirit of National Ideology. Organization of State Propaganda in Eastern and Southern Europe in the 1930s, Comparative Perspectives on Poland, Yugoslavia and Bulgaria*, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2013), 99–128.

²⁹ AJ, 38-51-119, Nedeljni izveštaj dopisnika CPB-a iz Varšave od 25. 6. 1933.

³⁰ Mareš je na poziciji dopisnika CPB iz Varšave ostao sve do početka 1937. kada je premešten u Prag usled spajanja dopisništava u Poljskoj i Čehoslovačkoj. Mičić, *Jugoslovensko poslanstvo u Varšavi između dva svetska rata*, 109.

redovne informacije svojim čitaocima o bavljenju jugoslovenske delegacije. Kao najznačajniji, govor predsednika skupštine Koste Kumanudija naknadno je detaljnije objavljen. Za naslov je izabrana rečenica kako poljski i jugoslovenski narod neće nikad biti rastavljeni u svom prijateljstvu i svojoj vernoj odanosti. Istaknuto je i da su dva naroda spojena „silinom krvi i naklonošću srca“, kao i da ih veže „jedinstvo rase i plemena, sličnost jezika, podudarnost naravi, jednolikost običaja“, odnosno sve ono što sačinjava zajedničku „plemenitu i čovečnu slovensku dušu“.³¹

Treći beogradski list *Pravda* manje je pratio bavljenje jugoslovenskih parlamentaraca, a informacije je crpeo pre svega od jugoslovenske novinske agencije „Avala“. Te agencijske vesti su uglavnom sumirale ono što se desilo i donosile zaključke onog što je izneseno u govorima. Nakon posete *Pravda* je uradila i intervju sa nekim od parlamentaraca koji su bili u Poljskoj i štampala njihove utiske. Ti tekstovi bili su puni hvale za zemlju domaćina i iz prve ruke pružali zanimljive informacije jugoslovenskoj javnosti. Pisanje narodnog poslanika Đorđa Parabućskog je bio jedan upečatljiv primer, a on je sam naveo kako piše kao „svedok velikog procvata obnovljene Poljske“. Na početku teksta je naglasio kako je „teško izneti u nekoliko redaka sve silne utiske“ onoga što je delegacija doživela u bratskoj slovenskoj zemlji. Parabućski je istakao „duboki patriotski duh i rešenost da se istraje u odbrani svoje grude i nacije do poslednjeg daha“. Za kult maršala Pilsudskog rekao je da je izraženiji i od Musolinijevog, Ataturkovog, pa i Hitlerovog.³² Zanimljivo je da Parabućski, kao i Tomić u svojim zapisima ima sličan, pokazaće se pogrešan zaključak, da luka Gdinja toliko napreduje da će brzo zameniti Dancig za koga Tomić kaže da će uskoro opusteti.³³ Deluje da su se jugoslovenski parlamentarci povelili za ličnim željama koje nisu izdržale test vremena.

Poljska štampa, s obzirom da se sve dešavalo u njihovoj zemlji, iscrpnije je pisala o poseti jugoslovenskih parlamentaraca juna 1933. Ovo posebno važi za lokalne listove iz gradova u kojima su jugoslovenski predstavnici boravili tih dana. O tome se neretko pisalo na prvim stranicama. Provladini listovi isticali su gotovo istovetan pravac spoljne politike Jugoslavije i Poljske. Listovi opozicije *Rabotnik* i *Kurjer Warszawski* kritikovali su organizatore posete što su jugoslovenski parlamentarci bili odvojeni od javnosti bez mogućnosti da dođu u kontakt sa opozicijom.³⁴ Listovi nemačke nacionalne manjine u Poljskoj (*Kattowitzer Zeitung*, *Posener Tagblatt*) su u poseti i priređenim svečanostima videli panslavističku manifestaciju.³⁵ Časopis *Ruch Słowiański* iz Lavova je izdao specijalan broj posvećen poljsko-jugoslovenskom prijateljstvu, a centralne teme bile su stvaralaštvo dubrovačkog pesnika Ivana Gundulića i rad Poljsko-jugoslovenske lige u tom gradu. Glavnu ulogu u pripremanju broja imao je Stanislav Papierkovski koji je ranije nekoliko godina boravio u Beogradu. Papierkovski je bio i

³¹ „Пољски и југословенски народ неће никад бити растављен у своје пријатељству и својој верној оданости“, *Време*, 22. 6. 1933, 2.

³² „Полониа Ресститута“, *Правда*, 6. 7. 1933, 6.

³³ Томић, *Са пута југословенских парламентарца*, 14.

³⁴ АЈ, 38-51-119, *Nedeljni izveštaj dopisnika CPB-a iz Varšave* od 25. 6. 1933.

³⁵ *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1933. годину*, 214.

autor članka o Gunduliću. Dopisnik CPB-a u svom izveštaju nazvao ga je „naš odličan prijatelj“. Broj je sadržao i tekstove o uticaju poljske emigracije na jugoslovenskim teritorijama u XIX veku, jugoslovenskom sokolstvu, pesme Gundulića i Dučića prevedene na poljski jezik, kao i izveštaj o radu Poljsko-jugoslovenske lige u Lavovu za period 1923–1930.³⁶ Lavovski listovi *Stowo Polskie* i *Kurjer Lwowski* doneli su opširne izveštaje o svečanostima povodom godišnjice Poljsko-jugoslovenske lige u tom gradu.³⁷

Istovetni pravac spoljne politike bila je jedna od važnijih tačaka koje su se ponavljale u poljskoj štampi. Beogradskoj javnosti je odmah po pristizanju delegacije u Poljsku plasirano pisanje veoma čitanog krakovskog *Ilustrowany Kurjer Codzienny* koji je pored fotografija kralja Aleksandra i Koste Kumanudija na prvoj strani to naveo u svom zaključku.³⁸ Tekst se završavao rečima: „Neka živi Jugoslavija, neka živi prijateljstvo i solidarnost slovenskih naroda“.³⁹ Takav sadržaj i mesto na naslovnoj strani najtiražnijeg lista u Poljskoj jasno je pokazivalo značaj koji je domaćin dao poseti.⁴⁰ Inače, vlasnik lista narodni poslanik Marjan Dombrovski (Dąbrowski) primio je jugoslovenske parlamentarce prilikom njihove posete Krakovu i priredio banket u njihovu čast. U govoru Dombrovski je istakao da Poljaci i Jugosloveni dele zajedničku prapostojbinu i da po svaku cenu moraju da brane sadašnji poredak u Evropi koji je stvoren „krvlju i železom“.⁴¹ Dombrovski je inače bio vlasnik sedam dnevnih i povremenih listova u Poljskoj, pa su ga često nazivali i kraljem štampe. Tomić u svom izveštaju navodi da je bio prijateljski nastrojen prema Jugoslaviji i da su njegovi listovi samo pozitivno pisali o zemlji.⁴² Jugoslovensko ministarstvo inostranih poslova zabeležilo je da su tokom posete Poznanju svi ondašnji listovi donosili naslove na srpskom jeziku.⁴³

Jedan od najznačajnijih poljskih provladinih listova *Polska Zbrojna* (Poljska vojska) detaljno je pratila boravak jugoslovenskih parlamentaraca u Poljskoj. Ovaj nezvanični organ poljskog ministarstva odbrane koji je posebno vodio računa o spoljnoj politici zemlje, imao je i dopisnike u više zemalja, a jedno vreme i iz Jugoslavije.⁴⁴ *Polska Zbrojna* je svakodnevno obavestavala svoje čitaoce o bavljenju jugoslovenske delegacije. Nekad su te vesti bile na prvoj, a nekada na drugim stranama u zavisnosti

³⁶ Broj je imao 34 stranice a na koricama je bila fotografija spomenika Ivanu Gunduliću iz Dubrovnika. Publikacija je koštala jedan poljski zlot.

³⁷ AJ, 38-51-119, Nedeljni izveštaj dopisnika CPB-a iz Varšave od 25. 6. 1933.

³⁸ „Одушевљен дочек југословенске парламентарне делегације у Пољској“, *Време*, 13. 6. 1933, 3.

³⁹ „Na powitanie Gości jugosłowiańskich“, *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 13. 6. 1933, 1.

⁴⁰ *Ilustrowany Kurjer Codzienny* je krajem tridesetih godina XX veka imao tiraž i do 200.000 primeraka što ga je činilo najčitanijim listom u zemlji. Andrzej Paczkowski, *Prasa Polska w latach 1918–1939*, (Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1980), 249.

⁴¹ „Југословенски парламентарци у Пољској“, *Политика*, 14. 6. 1933, 3.

⁴² Томић, *Са пута југословенских парламентарца*, 9.

⁴³ „Познањски листови о југословенској делегацији“, *Време*, 21. 6. 1933, 4. Zanimljivo je da se u tekstu beogradskog *Vremena* navodi formulacija srpski jezik. Pisanje poznanjskih listova naglašava i senator Tomić navodeći čitave pasuse na srpskom jeziku sa porukom: „hvala im i to se ne zaboravlja“. Томић, *Са пута југословенских парламентарца*, 35.

⁴⁴ Paczkowski, *Prasa Polska w latach 1918–1939*, 158.

od važnosti i drugih događaja tog dana. Najčešće su prenošene izjave šefa delegacije Anđelinovića. List se nije upuštao u detaljniju analizu posete već je informativno govorio o njoj navodeći izjave predstavnika obe strane koje su same po sebi bile pozitivne i izrečene u prijateljskom duhu.

Već prilikom boravka u Poljskoj dogovorena je uzvratna poseta koju su poljski parlamentarci učinili Jugoslaviji septembra iste godine. Na čelu delegacije koju je činilo 28 članova bio je potpredsednik Sejma Vaclav Makovski.⁴⁵ Pored Beograda gde im je priređen svečani doček, kao i posebna sednica Skupštine i Senata, obišli su i Skoplje, Sarajevo, Cetinje, Dubrovnik, Split, Zagreb i Ljubljano. U Beogradu su ih dočekali predsednik Senata dr Ante Pavelić i predsednik Skupštine Kosta Kumanudi. Bili su primljeni i kod kralja Aleksandra Karađorđevića. Prijem se održao 10. septembra, a pored kralja bili su prisutni i ministar spoljnih poslova Bogoljub Jevtić, kao i poslanik u Varšavi Lazarević.⁴⁶ Jugoslovenska i poljska štampa dale su događaju veliki značaj, a neki poljski listovi su prenosili utiske poljskih parlamentaraca sa puta.⁴⁷ Ovoga puta, logično, tekstovi u jugoslovenskoj štampi bili su daleko opširniji i detaljniji. Kosta Kumanudi se opet obratio Poljacima sličnim rečima da su dva naroda „jednog porekla, jedne krvi i jedne rasne porodice“.⁴⁸ Naravno, nije propuštena prilika da se naglasi odličan prijem koji je jugoslovenska delegacija imala tokom juna. I Poljaci su u Jugoslaviji boravili deset dana. Šef delegacije Makovski, izražavajući zadovoljstvo boravkom u Jugoslaviji, na kraju je zaključio da poseta označava „novu etapu“ u odnosima dve zemlje.⁴⁹ Iz svega tada napisanog u štampi možemo zaključiti da su to bile manifestacije slovenskog bratstva koje su prošle u srdačnoj i prijateljskoj atmosferi.

Na epizodu u odnosima Jugoslavije i Poljske koja se desila tokom 1933, a čiji su inicijatori bili parlamentarci obe zemlje, možemo gledati kao na jednu pozitivnu inicijativu entuzijasta koji su verovali u slovensku solidarnost i koji su želeli da se politika njihovih država razvija u tom pravcu. Ipak, politička realnost u tadašnjoj Evropi nije išla na ruku ostvarenju takvih zamisli i želja parlamentaraca dve države. Sistem kolektivne bezbednosti se urušavao i svaka je država na svoj način tražila najbolje rešenje da ostane izvan budućeg sukoba. U takvom razvoju situacije nije bilo mesta za bližu saradnju dve zemlje i njihovih naroda.

⁴⁵ Delegaciju je trebalo da predvodi predsednik Sejma Švitalski, ali ga je bolest naterala da se vrati tokom puta za Jugoslaviju.

⁴⁶ Gulić, *Odnosi između Kraljevine SHS/Jugoslavije i Republike Poljske (1919–1939)*, 68.

⁴⁷ Poslanik Jan Valevski je napisao čak tri članka u varšavskom listu *Kurjer Poranno*, dok je sličan tekst objavio i krakovski *Ilustrovany Kurjer Codzienny*. *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1933. годину*, 346.

⁴⁸ „Свечана седница Народне скупштине и Сената у част пољских парламентарца“, *Време*, 12. 9. 1933, 3.

⁴⁹ „Изјава пољских парламентарца при одласку из Југославије“, *Време*, 22. 9. 1933, 4.

REZIME

Jugoslovenski parlamentarci u Poljskoj juna 1933.

Tokom juna 1933. delegacija jugoslovenski parlamentaraca je boravila u poseti Poljskoj. Ona se sastojala od 24 člana, 19 skupštinskih poslanika i pet senatora. Na čelu delegacije bio je ministar bez portfelja Grga Anđelinović što je poseti dalo određeni zvanični karakter. Boravak je trajao deset dana, a parlamentarci su obišli više poljskih gradova: Krakov, Gdanjsk, Torunj, Lođ, Varšavu, Poznanj i Katowice. U svim gradovima na dočeku su učestvovala civilna vlasti, a ponegde i vojne. Poljska strana je imala dva komiteta za doček: počasni koji je sastavljen od političkih ličnosti i radni koji su činili članovi Poljsko-jugoslovenske parlamentarne lige. U Varšavi delegaciji se priključio i predsednik jugoslovenske skupštine Kosta Kumanudi. Jugoslovenske predstavnike odvojeno su primili predsednik poljske republike Ignjacija Moščićki, ministar spoljnih poslova Jozef Bek i predsednik Sejma Kazimir Švitalski. Poseta je protekla u prijateljskoj i srdačnoj atmosferi. Zvanični izveštaj sa puta sastavio je senator Svetozar Tomić, a on je prvo pročitao u klubu senatora a kasnije je i štampan. U verziji namenjenoj široj publici dodat je deo koji govori o političkoj, demografskoj i ekonomskoj situaciji u Poljskoj.

Jugoslovenska i poljska štampa redovno su izveštavali o boravku jugoslovenskih parlamentaraca u Poljskoj. O njemu se pisalo uglavnom pozitivno i u prijateljskom duhu. Najviše prostora poseti dao je beogradski list *Vreme* koji je pružao redovne informacije svojim čitaocima o bavljenju jugoslovenske delegacije. Najčešće, izvor jugoslovenskih listova iz Poljske bila je zvanična telegrafska agencija PAT. Poljska štampa, s obzirom da se sve dešavalo u njihovoj zemlji, iscrpnije je pisala o poseti jugoslovenskih parlamentaraca. Ovo posebno važi za lokalne listove iz gradova u kojima su jugoslovenski predstavnici boravili tih dana.

STRESZCZENIE

Parlamentarzyści jugosłowiańscy w Polsce w czerwcu 1933 r.

W czerwcu 1933 r. odwiedziła Polskę delegacja jugosłowiańskich parlamentarzystów. Delegacja składała się z 24 członków, 19 posłów i 5 senatorów. Na jej czele stała minister bez teki Grga Anđelinović, co nadało wizycie pewien oficjalny charakter. Pobyt trwał dziesięć dni, a parlamentarzyści odwiedzili kilka polskich miast, m.in. Kraków, Gdańsk, Toruń, Łódź, Warszawę, Poznań i Katowice. We wszystkich miastach byli witani przez władze cywilne, a czasem w przyjęciu brali udział przedstawiciele wojska. Strona polska miała dwa rodzaje komitetów powitalnych: honorowy złożony z polityków i urzędników oraz roboczy utworzony przez członków jugosłowiańskopolskiej ligi parlamentarnej. Do delegacji w Warszawie dołączył także przewodniczący Jugosłowiańskiego Zgromadzenia Narodowego Kosta Kumanudi. Przedstawiciele jugosłowiańscy zostali osobno przyjęci przez prezydenta

RP Ignacego Mościńskiego, ministra spraw zagranicznych pułkownika Józefa Becka i marszałka Sejmu Kazimierza Świtalskiego. Wizyta odbyła się w przyjaznej i serdecznej atmosferze. Oficjalny raport z wyjazdu sporządził senator Svetozar Tomić. Najpierw przeczytano ją w klubie senatorskim jugosłowiańskiego parlamentu, a następnie opublikowano. W wydanej wersji przeznaczonej dla szerszego grona odbiorców dodano część dotyczącą sytuacji politycznej, demograficznej i ekonomicznej współczesnej Polski.

Prasa jugosłowiańska i polska regularnie relacjonowała wizytę jugosłowiańskich parlamentarzystów. Publikowane artykuły były w większości pozytywnie intonowane. Jugosłowiański dziennik „Vreme” dostarczał swoim czytelnikom najczęstszych informacji o wizycie. Polska agencja PAT była najczęstszym źródłem dla jugosłowiańskich gazet. Biorąc pod uwagę fakt, że wszystko działo się na polskiej ziemi, polska prasa dała więcej miejsca działaniom delegacji jugosłowiańskiej. Dotyczy to zwłaszcza lokalnych gazet z miast, w których tego konkretnego dnia przebywali przedstawiciele Jugosławii.

RESUME

Yugoslav parliamentarians in Poland during June 1933

During June 1933, the delegation of Yugoslav parliamentarians visited Poland. The delegation consisted of 24 members, 19 members of Parliament and five senators. It was headed by Minister without portfolio Grga Andjelinović, which gave a visit certain official character. The stay lasted ten days and parliamentarians visited several Polish cities like Krakow, Gdansk, Torun, Lodz, Warsaw, Poznan and Katowice. In all the cities they were welcomed by civilian authorities and sometimes military representatives participated in the reception. The Polish side had two types of welcoming committees: an honorary one consisted of politicians and officials and working one made by members of Yugoslav-Polish parliamentary league. The president of Yugoslav National Assembly, Kosta Kumanudi also joined the delegation in Warsaw. The Yugoslav representatives were received separately by the President of the Polish Republic Ignacy Mościcki, the Minister of Foreign Affairs colonel Józef Beck and the President of Sejm Kazimierz Świtalski. The visit took place in friendly and cordial atmosphere. The official report from the trip was compiled by senator Svetozar Tomić. It was first read in the senator's club of Yugoslav Parliament and then published. In the published version intended for a wider audience, a part was added about political, demographic and economic situation of contemporary Poland.

The Yugoslav and Polish press regularly reported on the Yugoslav parliamentarians visit. The published articles were mostly positively intonated. The Yugoslav daily *Vreme* provided the most regular information to its readers considering the visit. Polish agency PAT was the most common source for the Yugoslav newspapers. Considering the fact that everything happened on Polish soil, the Polish press gave more space to the activities of Yugoslav delegation. This is especially true for the local papers from the cities where Yugoslav representatives were on that specific day.

Izdavači

INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
Beograd, Trg Nikole Pašića 11 www.isi.co.rs

ISTORIJSKI FAKULTET UNIVERZITETA KAZIMIRA VELIKOG
Bydgoszcz, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 12 <https://wydzialhistoryczny.ukw.edu.pl/>

Za izdavače

Prof. dr Predrag J. Marković
Dr hab. Marek Zieliński

Tiraž

150

Format

16,5 x 24 cm

Štampa

Planeta print, Beograd

Prvo izdanje

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327(497.1:438)"19"(082)
930.85(497.1:438)"19"(082)
94(497.1)"19"(082)
94(438)"19"(082)

JUGOSLAVIJA i Poljska : veze i međusobni odnosi u XX veku : međunarodni tematski zbornik radova / urednici Bojan B. Dimitrijević, Andrzej Zaćmiński, Nebojša Stambolija ; [prevod Gordana Đurđev-Malkiewicz, Miloš Zečević]. - Beograd : Institut za savremenu istoriju ; Bidgość : Istorijski fakultet Univerziteta Kazimira Velikog, 2022 (Beograd : Planeta print). - 526 str. : ilustr. ; 24 cm

Deo teksta uporedo na srp., polj. i engl. jeziku. - Tiraž 150. - Str. 13-18: Predgovor / Bojan B. Dimitrijević, Andrzej Zaćmiński, Nebojša Stambolija. - Napomene i bibliografske reference uz radove. - Rezimeji na srp., polj. i engl. jeziku.

ISBN 978-86-7403-261-9

a) Kulturni odnosi -- Jugoslavija -- Poljska -- 20v -- Zbornici б) Jugoslavija -- Poljska -- 20v -- Zbornici в) Jugoslavija -- Istorija -- 20v -- Zbornici г) Poljska -- Istorija -- 20v -- Zbornici

COBISS.SR-ID 72962313